

L'economia urbana de Barcelona i la Guerra de Successió*

per Manuel Arranz i Ramon Grau

El trencament del 1714 obre un dels segles més significatius de la història de Barcelona. Després d'una llarga etapa de sotragades i de mediocritat, la ciutat inicia, quasi sobtadament, el procés expansiu que arriba ja, sense interrupcions apreciables, fins als nostres dies.

Ara bé, l'expansió econòmica del set-cents parteix d'una herència molt sòlida, d'un bagatge acumulat des dels temps medievals i al llarg dels segles de reflux històric de Catalunya. Tota la tradició historiogràfica catalana, des del clàssic Antoni de Capmany fins als investigadors més recents, posa l'èmfasi en aquests antecedents. Deixem de banda per ara el context polèmic dins del qual se sol produir la reivindicació dels precedents específicament locals de la florida del segle XVIII. Pel que fa a l'economia urbana, el patrimoni històric de Barcelona pot resumir-se, sense discussió, en dues coses: l'hegemonia sobre la regió catalana i l'existència dins els murs de la mateixa capital d'una estructura productiva molt desenvolupada.

Els antecedents

En arribar a les portes del segle XVIII l'articulació política i econòmica de Catalunya a l'entorn de la ciutat de Barcelona era ja un fet molt antic i prou ben consolidat. A la seva reconstrucció de la gènesi de la Catalunya històrica, Capmany suggeria la virtut aglutinadora de la ciutat com a factor

* Aquest escrit correspon a la primera part d'un projecte més ampli que havia de tractar de l'expansió econòmica barcelonina del segle XVIII i especialment de la seva relació amb la demanda militar de la corona, factor important sobretot durant els regnats de Felip V i de Ferran VI. El títol del treball havia de ser *L'economia urbana sota l'impacte de la monarquia absoluta*. Era un projecte basat en la col·laboració dels dos autors. El text que presentem és el resultat de moltes hores de reflexió i de debat intern a partir, sobretot, de dades empíriques recollides als arxius per Manuel Arranz. La mort prematura d'aquest company ha estroncat de manera definitiva la col·laboració. Però al llarg d'aquelles sessions de treball ell ens va convèncer plenament de la correcció del seu punt de vista sobre l'arrencada econòmica a la Barcelona de principis del segle XVIII. És, almenys per a nosaltres, una part important de la seva deixa professional. La versió que presentem és la darrera que Manuel Arranz va tenir l'oportunitat d'aprovar explícitament. Sols han estat completades les notes 36 i següents (*Ramon Grau*).

definidor de la identitat nacional catalana i dels seus perfils territorials. Al gran historiador del set-cents il·lustrat, la capitalitat barcelonina li apareixia com un fet inseparable de l'existència mateixa de Catalunya com a col·lectivitat diferenciada.¹

A l'origen l'hegemonia política de Barcelona procedia de la presència estable dels monarques —els comtes de Barcelona i després els reis d'Aragó— a la ciutat. La dinastia comtal havia exalçat la seva capital per damunt de les altres ciutats catalanes, especialment per damunt de Tarragona, la capital eclesiàstica. Al temps de la gran expansió territorial de la monarquia els reis l'havien preferida també com a seu de la cort dels estats de la corona d'Aragó. Dels monarques rebé la societat urbana barcelonina una quota significativa de poder polític, que es projectava sobre el territori català a través de les institucions municipals característiques.

Però la presència de la cort aragonesa a Barcelona no era ni un fet permanent ni encara menys una opció irreversible, sinó que estava subjecta a un seguit de consideracions d'ordre polític i, més específicament, d'ordre geopolític. Al final de l'edat mitjana aquests condicionaments es tornaven cada vegada més desfavorables a la ciutat de Barcelona. Després del canvi de dinastia a principis del segle XV, després de l'empresa napolitana d'Alfons el Magnànim i de les torbacions del regnat de Joan II, les unions dinàstiques teixides al voltant de la corona de Castella consagraven la pèrdua definitiva, per part de la vella capital del Principat, del rang de centre d'acció d'una monarquia.

Deixada al marge del corrent principal de la història política de l'edat moderna, que és precisament la concentració de poder que desemboca en la monarquia absoluta, Barcelona conserva el rang de municipi autònom i de capital regional. És més, un cop cessa el seu influx més ampli i brillant com a metròpoli d'un imperi marítim, Barcelona aprofundeix la seva condició de cap i casal de Catalunya.²

La influència territorial i la mateixa autonomia de la ciutat perviuen en la mesura que la monarquia espanyola no disposa, sota els Habsburg, d'uns instruments prou potents per intervenir decisivament en les institucions catalanes i atraure-les de manera incondicional a la causa dels designis de poder de la corona.

1. Antonio DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona* (1779), especialment la introducció a la «Parte Tercera: De las antiguas artes de Barcelona», ps. 435-444 de la reedició (Barcelona, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1961), vol. I.

2. Manuel ARRANZ HERRERO, *Entre el sistema gremial i el sistema fabril: la ciutat manufacturera (segle XVIII)*, «Història urbana del Pla de Barcelona. Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona celebrat [...] els dies 6 i 7 de desembre de 1985» (Barcelona 1989, vol. 1, ps. 327-331).

Des de la baixa edat mitjana la primacia política de Barcelona s'havia anat completant en l'esfera econòmica amb el desenvolupament de funcions mercantils i d'activitats artesanals que apropiaven la ciutat dels comtes al model ofert per les expansives ciutats italianes, amb un clàssic predomini de les arts de la llana.³

Mentre convisqueuren, la ciutat-cort de la monarquia aragonesa i la ciutat dels mercaders i els artesans s'alimentaven mútuament. La minva de rang polític que pateix Barcelona a l'inici de l'edat moderna coincideix amb una àmplia onada de recessió de les economies mediterrànies. De manera paradoxal, la simultaneïtat dels dos vessants del replegament té més aviat un efecte positiu per al cap i casal de Catalunya. S'hi pot reconstruir, a un nivell més modest que el dels temps daurats de la dinastia comtal, un cert equilibri entre capacitat productiva de la ciutat i importacions. Si més no, queden limitades les necessitats d'importar productes per satisfer les apetències de consum sumptuari per part dels grups dominants. Hom ha remarcat darre-rament el procés d'urbanització de la noblesa catalana en aquests temps de decadència.⁴ Ara bé, les seves pautes de consum apareixen sempre molt més moderades que les de les aristocràcies que conformen l'entorn cortesà dels monarques.

La nostra capital segueix, a partir d'aquell moment crucial, un rumb que contrasta amb el de ciutats com Florència, Venècia o Nàpols. Per començar, la decaïguda Barcelona no esdevé una càrrega tan feixuga per a l'economia de la seva regió. I dins dels seus murs es confirma el predomini de la vida mercantil i industrial sobre les activitats de servei lligades a la presència d'una aristocràcia.⁵

El balanç d'ingredients socials que resulta de l'evolució de la ciutat medieval ha deixat una empremta molt profunda i duradora a la Barcelona dels segles més recents. No és ara el moment de glossar-ne les conseqüències menys positives, que es manifestaran sobretot en l'àmbit de la cultura en totes les seves facetes, molt especialment en el vessant arquitectònic-urbanístic. La reducció del component aristocràtic a l'escena urbana de Barcelona des dels primers segles moderns no afecta per res el prestigi de l'estament militar ni les jerarquies socials tradicionals. Permet, tanmateix, una identi-

3. Claude CARRÈRE, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic a l'època de crisi* (Barcelona 1977), 2 vols.; Mario DEL TREPPO, *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa* (Barcelona 1976); Carme BATLLE, *L'expansió baixmedieval (segles XIII-XV)* (Barcelona 1988) (vol. III d'*Història de Catalunya*, dirigida per Pierre VILAR), ps. 124-130 i 296-300.

4. James S. AMELANG, *La formación de una clase dirigente: Barcelona, 1490-1714* (Barcelona 1986).

5. Pierre VILAR, *Le monde urbain dans la Catalogne des temps modernes*, «Primer Congrès d'Història Moderna de Catalunya» (Barcelona 1984), vol. I, ps. 421-434.

ficació progressiva de la col·lectivitat amb l'ètica del mercader i de l'artesà. En el si de la societat barcelonina, s'hi desenvolupa una consciència cada vegada més clara que el veritable poder de la ciutat descansa en la pervivència d'una base social abocada a les activitats productives.

Aquest tarannà col·lectiu impregna en major o menor mesura totes les institucions de la ciutat, però s'encarna, de la manera més directa, en les corporacions artesanes. Al marge de la persistència o no de les raons conjunturals que feren possible la gènesi dels diferents rams d'activitat, les corporacions privilegiades solidifiquen una part molt significativa dels impulsos creatius que passen per la ciutat medieval. La institucionalització gremial permet a l'organisme urbà retenir els recursos tècnics creats a les etapes expansives i preservar-los fins i tot durant els temps més negres de la recessió. Les apologies del sistema corporatiu, fetes a la vista de l'expansió setcentista per autors com Romà i Rosell i el mateix Capmany, remarquen, amb plena justícia, la contribució històrica positiva dels gremis artesans.⁶

La transmissió de codis de comportament i d'habilitats, de generació en generació, equival a una creació continuada de capital humà; un capital humà de valor inestimable a l'hora d'aprofitar quasevol virada conjuntural dels paràmetres econòmics. El desenvolupament del set-cents no es farà ni en contra ni d'esquena als gremis, sinó, en bona part, per l'aprofitament de les seves aportacions. Es produirà com una mobilització de les energies i de les experiències atresorades per la menestralia urbana en una direcció nova i revolucionària.

No és que aquesta reconversió final hagi estat exempta de dificultats. De la mà dels reformistes ministerials del temps de Carles III, dels seus hereus liberals del segle XIX i dels epígons dels uns i dels altres, les interpretacions historiogràfiques modernes han destacat molt sovint, primer, el reaccionarisme econòmic dels gremis i, després, la seva contribució conformista al sosteniment de l'antic règim social.⁷

La fixació de les activitats artesanes al cor de la societat urbana, resguardades dels perills inherents als canvis de conjuntura per les institucions de

6. Francisco ROMÀ Y ROSELL, *Disertación histórico-político-legal por los Colegios y Gremios de la Ciudad de Barcelona y sus privativas* (Barcelona 1766); Ramón Miguel PALACIO (Antoni de Capmany), *Discurso económico-político en defensa del trabajo mecánico de los menestrales, y de la influencia de sus gremios en las costumbres populares, conservación de las artes, y honor de los artesanos* (Madrid 1778).

7. Pedro RODRÍGUEZ, comte de Campomanes, *Discurso sobre el fomento de la industria popular* (Madrid 1774); i *Discurso sobre la educación popular de los artesanos, y su fomento* (Madrid 1775); M. COLMEIRO, *Historia de la economía política española* (1863; reedició: Madrid 1988), vol. II, ps.171-179; Jean SARRAILH, *La España ilustrada de la segunda mitad del siglo XVIII* (Mèxic 1957); J. CLAYBURN LA FORCE, *La política económica de los reyes de España y el desarrollo de la industria textil, 1750-1800*, «Hispania», XXVI, 102 (1966), ps. 282-284.

govern municipal, havia comportat, des del començament, una pèrdua de plasticitat. La marxa històrica del sistema corporatiu a través dels temps d'adversitat no fa sinó reforçar la tendència a l'esclerosi. L'aferrament als privilegis i a les prescripcions tradicionals, garantia contra la reversió cap a formes més primitives del treball urbà, esdevé a la llarga un obstacle per a la renovació de l'aparell productiu. Ho és, sobretot, la cada vegada més minuciosa divisió del treball entre diferents gremis, que afecta precisament amb més intensitat les branques de la producció més desenvolupades i més bàsiques per al sosteniment global de la maquinària urbana, com és el sector llaner.

L'evolució secular del règim corporatiu urbà implica una progressiva pèrdua de competitivitat del nucli barceloní, no sols respecte a altres centres productors de l'estranger, sinó també respecte a les petites ciutats, viles i zones rurals de Catalunya. En aquesta altra part del país la simplicitat de les estructures gremials o la seva inexistència permet una resposta més flexible a les oportunitats canviants dels mercats.

La fallida del sistema corporatiu urbà es manifesta, el segle XVII, en un afebliment de la primacia demogràfica de Barcelona en el context del Principat i en un desenvolupament correlatiu de la xarxa de les ciutats menors. Tanmateix, és aquesta una altra deixa positiva dels segles de decadència amb vista al relleu històric de l'economia catalana i barcelonina. La renaixent Barcelona del set-cents no serà la capital d'un país semidesèrtic.⁸

Les aspiracions barcelonines del 1700

Giralt, Vilar i Fontana, entre altres investigadors moderns, han mostrat que la reactivació econòmica de la darrera part del XVII arrenca de l'especialització vitícola del camp català, lligada a una relació cada vegada més estreta amb els mercats del nord d'Europa.⁹

8. Pierre VILAR, *Le «Manual de la Compañya Nova» de Gibraltar, 1709-1723* (París 1962), ps. 83-84; Pilar LÓPEZ GUALLAR, *Estructura familiar i canvi demogràfic a Barcelona, 1516-1857: la gènesi de la societat urbana moderna*, «Història urbana del Pla de Barcelona» (Barcelona 1989), vol. 1, ps. 145-172; Manuel ARRANZ HERRERO, *Entre el sistema gremial i el sistema fabril*, *op. cit.*

9. Emilio GIRALT RAVENTÓS, *La viticultura y el comercio catalán en el siglo XVIII*, «Estudios de Historia Moderna», II (1952), ps. 159-176; Pierre VILAR, *Géographie et histoire statistique. Histoire sociale et techniques de production. Quelques points d'histoire de la viticulture méditerranéenne*, «Eventail de l'histoire vivante (Hommage à Lucien Febvre)» (París 1954), vol. I, ps. 121-135; José FONTANA LÁZARO, *Sobre el comercio exterior de Barcelona en la segunda mitad del siglo XVII*, «Estudios de Historia Moderna», V (1955), ps. 197-218.

Aquest despuntar posa en relleu, immediatament, les dificultats per revalidar el control barceloní dins el context institucional heretat. La modificació d'algunes de les regles del joc comença a aparèixer com una necessitat per contrarestar les tendències centrífugues d'una economia reactivada per la pressió de la demanda exterior i per l'acció directa dels negociants estrangers al territori català. Tanmateix, la funció portuària de Barcelona i el gruix comercial i industrial de la ciutat perviuen en uns nivells prou importants com per permetre a la burgesia local una reacció vigorosa.

Els escrits de Narcís Feliu de la Peña, entre els quals figura el cèlebre *Fénix de Catalunya*, del 1683, són l'expressió dels afanys de l'*élite* mercantil barcelonina als temps de la represa econòmica del Principat. Són uns afanys nascuts de l'admiració il·limitada pel progrés d'Holanda, però que es volen canalitzar, no per la via de la independència política, sinó a través de l'obtenció de determinats privilegis de mans de l'afeblida corona espanyola. S'espera del rei la protecció per crear una gran societat anònima per accions, la Companyia de la Santa Creu, amb una junta de govern representativa de la societat barcelonina en la seva estructura tradicional. Ella s'encarregaria de promoure, directament o mitjançant préstecs, la fabricació tèxtil, la construcció naval, la navegació i el comerç. A més de la instal·lació d'un port franc i del permís per navegar vers Amèrica, s'espera igualment de la cort una protecció aranzelària dels productes catalans, l'establiment de la prohibició d'usar robes estrangeres i la implantació de drets prohibitius a la introducció de teixits de llana d'altres països a Nàpols i Sicília, que, com diu Feliu de la Peña repetidament, «*eran las Indias de nuestros antiguos Reyes*».¹⁰

Aquest programa sorgeix en una perspectiva política que sembla obrir-se a una dissolució progressiva del poder de la monarquia espanyola. Sorgeix en un context de refeudalització de les estructures polítiques que incloïa també la possibilitat de revifalla de les entitats regionals i municipals. I, per això mateix, malgrat l'aire indiscutiblement modernitzador de proposicions com les imitades d'Holanda i Anglaterra i, sobretot, com el disseny d'unificació fiscal del Principat, els nous privilegis que reclama la minoria mercantil barcelonina en nom del municipi tenen, des del punt de vista polític, un indubtable regust tradicional. Val a dir que no representen tampoc un fet inusitat en aquell moment de prestigi universal del model holandès. Aragó, per exemple, aspirarà també a renovar la seva econo-

10. Martín PILES, *Fénix de Catalunya. Compendio de sus antiguas grandezas, y medio para renovarlas* (Barcelona 1683), reeditat amb un estudi preliminar de Henry KAMEN, *Narciso Feliu de la Peña y el «Fénix de Catalunya»* (Barcelona 1975); Pierre VILAR, *Le «Manual de la Compañía Nova»*, op. cit., ps. 84-96; Pere MOLAS I RIBALTA, *La represa catalana de 1680-1700. Narcís Feliu de la Peña*, dins P.M., *Comerç i estructura social a Catalunya i València als segles XVII i XVIII* (Barcelona 1977), ps. 70-120 (la citació de Feliu és a la p. 84).

mia regional a base de la unificació fiscal i de la implantació d'un port franc.¹¹

L'especialíssima –per no dir irrepètible– conjuntura de l'extinció anunciada de la dinastia austríaca i del consegüent plet successori permet projectar els anhels expressats per Feliu de la Peña a nivell de la gran política internacional del moment. Com és ben conegut, la voluntat d'aprofitar aquesta oportunitat és el teló de fons de les arriscades apostes polítiques de Barcelona i de Catalunya durant el conflicte armat entre Borbons i Habsburgs.

Deixem de banda les perspectives més àmplies de la política europea i dels seus riscos, difícilment controlables pels líders catalans del 1700. És evident que la capacitat de realitzar els somnis de Feliu de la Peña i del seu grup per part de la societat i de les institucions locals barcelonines és singularment reduïda, fins i tot en l'esfera limitada de l'economia. I aquest fet es posa en relleu de la manera més clara arran de les corts celebrades a Barcelona, primer per Felip d'Anjou, el 1701-1702, i després per l'arxiduc Carles, el 1705-1706. Els dos pretendents a la corona ofereixen a les *élites* catalanes una part significativa de les oportunitats que havien demanat als memorials de finals del segle XVIII.

No obstant el vist-i-plau dels dos prínceps, les iniciatives empresarials de Feliu de la Peña i els seus companys resten, en definitiva, sepultades per les dificultats exteriors i interiors de l'economia urbana. L'aspiració de suprimir les lleudes mitjançant una adequada indemnització a favor dels seus perceptors queda en suspens, i amb ella queda anorreada la pretensió unificadora dels impostos. La instauració d'un port franc, aprovada tant per Felip V com per l'Arxiduc, topa amb l'oposició de la Generalitat, temerosa de perdre ingressos fiscals de gran importància. I tal vegada la més significativa de les fallides relacionades amb els projectes del *Fénix de Cataluña* és la no creació de la Companyia de la Santa Creu, segurament pel fet de dependre, no ja de l'aquiescència de la cort, sinó d'un suport actiu de la corona.

La tramesa anual de dos vaixells catalans a les Índies, concedida pels dos aspirants a la corona, no es fa tampoc realitat, potser per les circumstàncies de la guerra, però també per una notòria incapacitat barcelonina i catalana a l'hora de convertir aquell desig en fet tangible. No hi havia naus adequades per fer la travessia atlàntica ni navegants avesats a les rutes americanes.¹²

11. Pere MOLAS I RIBALTA, *La represa econòmica de 1680. Economia i política a finals del segle XVII*, dins P.M., *Comerç i estructura social, op. cit.*, ps. 52-57 especialment; Henry KAMEN, *La España de Carlos II* (Barcelona 1981), ps. 177-180; Pere MOLAS RIBALTA, *A trescents anys del «Fénix de Cataluña». Recuperació i reformisme econòmic sota Carles II, «Pedralbes»*, 3 (1983), ps. 147-174.

12. Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al*

A l'inici del set-cents Barcelona no passava de ser, a nivell internacional, una plaça de segona categoria de la Mediterrània occidental, amb lligams tradicionals amb la Itàlia del sud. En relació amb el dinàmic món atlàntic, Barcelona funcionava com a port importador de blat i exportador de vi, connectat amb els mercats i proveïdors del nord d'Europa a través de la navegació de cabotatge, que l'articulava, incidentalment, amb els grans centres del tràfic colonial de la península Ibèrica: Cadis i Lisboa. La participació al comerç transatlàntic era indirecta, i probablement no calia, contemplades de manera objectiva la capacitat exportadora de Catalunya i la capacitat consumidora de les Índies, cap més mecanisme per fer-hi arribar partides dels mateixos productes agraris que s'exportaven principalment cap als països nòrdics.

El problema dels equipaments mercantils

Unes altres realitzacions més bàsiques, d'ordre material, que també passen per les corts presidides pels dos pretendents a la corona, tenen més sort. En especial, s'obre pas una millora de l'equipament material de Barcelona com a plaça mercantil. És una empresa que depèn, sobretot, de l'activitat del Consell de Cent i que ens permet de veure, en concret, els perfils de la situació del final del segle XVII i del començament del XVIII.

Des del retorn de Barcelona a l'obediència de Felip IV el 1653 el port no es trobava ja sota la jurisdicció del municipi, sinó que havia passat a dependre del rei. No obstant aquest fet, a partir de la relativa normalització de la vida ciutadana el decenni de 1660, el port esdevenia una de les principals preocupacions del Consell de Cent i del grup dirigent de l'economia barcelonina. La debilitat financera de la corona obligava a descarregar sobre les arques municipals la cura del port. Així, juntament amb la responsabilitat onerosa, el govern municipal de Cent conservava una parcel·la ben definida de poder a la localitat.

En aquesta tasca de la cura del port no es tractava de somnis colonials ni tan sols de perspectives més realistes de creixement de l'activitat mercantil barcelonina. Es tractava d'una qüestió de mera supervivència, atesa la desgraciada fisiografia de la costa barcelonina, amb l'amenaça sempre renovada d'obtenció del port per l'afluència de sorra. El funcionament del port era imprescindible per a la continuïtat de la vida econòmica de la plaça. També ho era, molt directament, per al sosteniment del govern municipal, que tenia en els drets d'ancoratge i de portes una de les principals fonts de

---

XVIII (Barcelona 1947), vol. I, ps. 448-508; Pierre VILAR, *Le «Manual de la Compañya Nova», op. cit.*, ps. 84-86; Henry KAMEN, *La España de Carlos II, op. cit.*, ps. 135-140 i 193-198.

finançament. En aquest sentit, les despeses de manteniment del port apareixen com una mena de tribut obligat que el Consell de Cent satisfà per tal de fer efectius uns ingressos que seran dedicats, en gran part, a finalitats no econòmiques, com l'obtenció del dret de cobertura dels consellers en presència del rei.

La primacia de la cura de les instal·lacions portuàries queda ben palesa a la llista general de les obres promogudes i sufragades per l'administració municipal entre el 1663 i el 1712. Al llarg d'aquest mig segle trobem uns cent cinquanta contractes d'obres a preu fet. Resten a part les petites reparacions executades pel fuster, pel mestre de les fonts o pel mestre de cases de la ciutat, que, en acabar l'obra, passaven directament factura dels jornals i dels materials esmerçats. Doncs bé, d'aquell centenar i mig de contractes, una tercera part aproximadament es refereix a obres de manteniment i millora del port. No sembla exagerada l'afirmació que les autoritats feien en el sentit d'haver-hi invertit entre el 1653 i el decenni del 1690 la quantitat de 300.000 lliures. Probablement, la xifra s'ha arrodonit a l'alça, però si hi afegim els treballs posteriors fins al 1712, amb seguretat aquella quantitat queda superada amb escreix. La despesa final s'acosta més aviat a les 350.000 o les 400.000 lliures.¹³

El que importa no és la xifra exacta, sinó la seva magnitud i el seu pes dins del conjunt de les despeses municipals de Barcelona. En gairebé tots els moments del període referit els treballs del port ocupen el primer lloc, molt per davant de les altres partides del capítol de despeses per a obres del Consell de Cent. Darrere seu, però a sensible distància, se situen les obres de fortificació o relacionades amb la defensa de la ciutat, com són la construcció del baluard de Tallers, la reparació dels ponts dels portals i dels cossos de guàrdia, l'adequació de la foneria de canons de la Rambla, etc. Més enrere, ja a una gran distància, les obres de manteniment de la xarxa d'abastament d'aigües, la millora del clavagueram, la formació d'un passeig a la Rambla, la construcció o habilitació de sitges i pallols, etc.¹⁴

Un fet anecdòtic revela la constant preocupació que el Consell de Cent sentia per les obres del port: l'ocupació de Barcelona per part de l'exèrcit francès del duc de Vendôme, l'any 1697, no fa ajornar la subhasta i adjudicació d'un nou contracte per escurar arenes i fang previst per a l'estiu de l'any esmentat.¹⁵

En connexió amb la llarga sèrie de treballs de manteniment i millora del port de Barcelona i amb l'establiment d'un port franc, cal veure la construcció d'un llatzeret a l'àrea portuària, una idea anotada al capítol xv del *Fénix*

13. Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica, op. cit.*, vol. II, ps. 347 i 354-361.

14. Estudi particular dels contractes sobre el port i avaluació general fets sobre la consulta d'AHCB, Consell de Cent, *Manual*, volums 1662-1668 a 1712.

15. AHCB, Consell de Cent, *Manual*, 1696-1697, folis 302 i 305-307.

de Cataluña: «De quanta conveniencia fuera eregir dos casas, una por puerto franco, y otra por Lazareto, o de mercadurias sospechosas de mal contagioso.» El Consell de Cent n'assumí la idea, i el 3 d'octubre de 1709 va formalitzar els dos preus fets per a la «construcció y fàbrica de una officina ab casa per Lazareto o casa de purga fora la present ciutat, prop lo Baluart de Sant Christòfol, lo qual vuy se troba demolit, en la platja del moll vell y en lo puesto ahont serà assenyalat». Aquesta instal·lació probablement va ser danyada durant el setge de 1713-14 i va ser demolida del tot pels volts de 1717-18, arran de la construcció del fort de Don Carles. Més tard la pesta de Marsella del 1720 faria veure a les autoritats la conveniència d'edificar un nou llatzeret, però l'obra havia de trigar encara alguns anys més.¹⁶

El mateix caràcter quasi pòstum té una altra obra del Consell de Cent, la construcció dels pallols o gran espai concebut específicament per al comerç de grans a l'engròs i estructurat com a plaça tancada i envoltada de botigues. L'objectiu dels pallols no és només millorar el proveïment blader dels barcelonins, sinó que pretén potenciar i fer funcionar de manera més correcta el mercat de grans de la ciutat, que actua, al seu torn, com a mercat regulador de tot Catalunya. És reconeguda com a empresa de la més alta conveniència des del 1668 com a mínim, però ha de ser replantejada el 1685, el 1688, el 1700 i el 1703, sempre en termes molt similars. L'inici de les gestions efectives per tal d'edificar els pallols és ja del 1709, amb la taxació i probablement la compra dels immobles particulars que cal enderrocar. Els contractes per a la construcció són ja del 1711, a les portes del setge que interromp la vida ciutadana i posa fi al Consell de Cent.¹⁷

Directament productives o de primera necessitat reconeguda, les instal·lacions del port franc, del llatzeret i dels pallols no són, com a construccions, una inversió massa costosa. No obstant això, no quallen fins als temps de l'Arxiduc, i són posades en marxa a favor de l'augment del tràfic portuari que suscita la mateixa guerra i la presència de la cort i sota l'influx de les pressions extraordinàries que suscita el fet de la capitalitat provisional.

L'exasperant allargament de la resolució d'aquestes obres és un bon testimoni del punt de partença, tan baix, de la reactivació econòmica barcelonina de la segona meitat del segle XVII i, també, de la migradesa dels resultats assolits abans del 1714. Tot sembla traslluir la inexistència, a la Barcelona autònoma, d'una organització social i d'un marc institucional capaços d'encarar-se d'una manera fluida als reptes col·lectius més bàsics

16. Martín PILES, *Fénix de Cataluña*, op. cit., p. 109; AHCB, Consell de Cent, *Manual*, 1709, folis 202-214.

17. Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica*, op. cit., vol. I, ps. 580-581 i 591-607; vol. II, p. 330. Taxació de solar i contractes d'obres: AHCB, Consell de Cent, *Manual*, 1709, folis 198-199 i 217 i ss.; *Manual*, 1711, folis 176, 222, 225, 228 i 232; *Manual*, 1712, folis 40-43.

que imposa la carrera mercantil entre ciutats i països, cada vegada més accelerada. Amsterdam i Londres queden molt lluny.

Les limitacions per a l'activitat empresarial

Les activitats mercantils individuals, d'altra banda, es desenvolupen encara llastades per entrebancs ideològics que són, en el fons, inseparables de la concepció estamental de la societat. Sols començarà a erosionar-los de manera significativa el peculiar model de creixement del segle XVIII.

En primer lloc, la sanció de les autoritats eclesiàstiques no permet seguir totes les vies explorades als països no catòlics o, fins i tot, en aquells que, com França, aconsegueixen harmonitzar l'obediència romana amb una certa tolerància. En segon lloc, hi ha el rígid esquema jeràrquic de la societat estamental. D'acord amb aquest, les operacions purament manuals dels menestrals i les dels denominats artistes, que manipulen els materials sobre la base de coneixements més refinats, són menys nobles que la dels mercaders, que sols venen a l'engròs, sense modificar per res la materialitat dels productes que mouen. I, de la mateixa manera, el tipus de vida dels mercaders és considerat inferior al dels nobles, decididament més allunyats de qualsevol forma de treball manual. Aquesta jerarquia de valors socials de base aristocràtica es manté totalment viva fins als darrers moments del règim autònom, com ho demostren els repetits intents de diversos oficis per ascendir un graó en la piràmide i obtenir, per aquesta via, avantatges tangibles. I ho demostra, sobretot, la severa negativa que sol oposar el Consell de Cent a aquestes pretensions. Els mercaders a l'engròs fracassen en els seus intents de ser elevats a la categoria de ciutadans honrats, de la mateixa manera que els mercaders de teles no aconsegueixen ser equiparats als comerciants. Només algunes activitats menestrals assoleixen el seu objectiu de passar a la categoria intermèdia dels artistes o col·legiats.¹⁸

Comparativament, el comerç es desenvolupa sota el guiatge del Consell de Cent amb una flexibilitat que no es troba a nivell de les activitats productives enquadrades pels col·legis i gremis de la ciutat. Al capdavant, els organismes de govern del comú extreuen la part més rellevant dels seus ingressos del tràfic de mercaderies, i aquest fet condiciona les relacions amb aquesta branca de l'activitat econòmica. De manera prou comprensible, les institucions polítiques s'inclinen molt sovint del costat de les proposicions empresarials, que comporten un augment del moviment de mercaderies, fins i tot en detriment de les activitats productives, sempre judicades de rang inferior.

18. Pere MOLAS, *La burguesia mercantil en la España del Antiguo Régimen* (Madrid 1985), ps. 113-205.

No obstant aquesta inclinació, l'ordre estamental mateix ofereix unes garanties importantíssimes als artesans en l'àmbit restringit de les seves competències. De fet, el rigor del Consell de Cent en les matèries relatives al règim de producció no deriva de la voluntat dels consellers, sinó de la seva obligada referència als codis gremials. Els mercaders volen llibertat, però els artesans exigeixen protecció. Ni l'interès dels consumidors ni el dels comerciants, ni el mateix interès de les institucions de govern poden prevaler quan es vulneren els privilegis gremials. I, amb independència del seu parer, els dirigents del municipi es veuen forçats a revalidar els codis tradicionals de les corporacions artesanes per la mateixa constitució política de la societat, que fa de l'acció de govern una administració de justícia.

La llibertat dels comerciants és assegurada en el moviment de mercaderies, però no en la modificació del règim de producció. En la relació amb el món de la producció, els comerciants perden una part importantíssima de la seva llibertat empresarial i resten subjectes a les determinacions dels privilegis corporatius. La innovació sols pot penetrar sense dificultats greus a través de les esclotxes que deixen els privilegis, sobretot en forma d'activitats no reglamentades. A les branques de producció més arrelades per tradició, com la llanera, els obstacles oposats pel règim corporatiu urbà són molt nombrosos, variats i efectius. Aquesta efectivitat sembla demostrar-la, indirectament, el fracàs de l'ambiciosa programació de Feliu de la Peña per tal d'incorporar les innovacions tècniques franceses i flamenques al sector llaner barceloní.¹⁹

La Barcelona del 1700 és una ciutat que, precisament per l'impuls que tingué la seva capacitat productiva en etapes històriques ja llunyanes, ha quedat lligada a unes formes de producció anacròniques, no competitives ni a nivell internacional ni a escala de la mateixa regió. En definitiva, és una ciutat a punt de quedar al marge de la dinàmica de la renovació i del creixement econòmic. Sembla destinada a compartir l'eclipsi de tantes ciutats del vell continent, igualment prestigioses pel ric desenvolupament de les seves estructures gremials i condemnades a veure, des de la impotència, el sorgiment dels nous nuclis d'activitat industrial lluny de les seves muralles materials i legals.

La guerra i l'estímul monetari de l'economia urbana

Els fracassos político-militars de la dinastia dels Habsburg, les sotragades econòmiques i les catàstrofes demogràfiques han deixat una imatge pessimista del segle XVII espanyol que ni els tradicionals i ben justificats elogis de l'art del Siglo de Oro ni les revisions historiogràfiques més recents

19. Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica, op. cit.*, vol. II, ps. 187-223.

no arriben a alterar en els seus trets fonamentals. No sols Espanya, sinó tot el conjunt de països de l'Europa meridional pateix un seguit de desgràcies durant el sis-cents que són a la base del retard acumulat per aquesta part del continent fins als nostres dies. No cal dir que Catalunya i la seva capital històrica s'hi troben plenament immerses.

Una part molt significativa de les anàlisis de la situació espanyola del segle XVII fetes en aquell mateix segle atribueix l'empobriment col·lectiu a la constant sortida de la península de metalls preciosos, no per sufragar les despeses del consum intern, sinó les del sosteniment de l'aparell militar a les possessions europees de la dinastia regnant. No és estrany, doncs, que les conseqüències econòmiques positives del desmembrament de l'imperi europeu dels Habsburg espanyols arran del tractat d'Utrecht fossin immediatament previstes pels experts. Valgui per tots el testimoni d'una carta de l'ambaixador Doddington a Stanhope del febrer de 1715: «*A pesar del estado de decadencia en que está España, no hay nación alguna que pueda levantarse de nuevo y rehacerse más fácilmente que ella, y ahora mejor que nunca. En otro tiempo eran para ella una carga sus posesiones de Italia y de los Países Bajos; lejos de que éstas le proporcionasen ventajas, era necesario emplear allí los tesoros de las Indias y las rentas de las dos Castillas; en tanto que ahora no ocasionan este gasto, y el Aragón y Cataluña, que nada daban antes, suministran también recursos cuantiosos. En efecto, las rentas de Felipe V superan en una tercera parte a las de sus antecesores, y los gastos no llegan a la mitad; por lo tanto, con un poco de orden, sería un aliado muy útil.*»²⁰

La darrera crida al sentit utilitari és típica d'un intercanvi reservat entre dos diplomàtics directament interessats a avaluar sense error l'evolució dels poders amb projecció internacional. Certifica ben bé l'objectivitat d'una anàlisi que es refereix, és clar, a la capacitat ofensiva de Felip V, no pas al benestar dels seus subjectes. Les demostracions de força de la renovada monarquia espanyola, des de les aventures d'Alberoni fins al final del regnat de Felip V i d'Isabel Farnese, abonaran la continuïtat d'aquella línia d'interpretació al llarg de tot el segle XVIII.

Els signes cada vegada més inequívocs d'una renaixença interna fan que la glossa de la reducció territorial sancionada a Utrecht adquireixi els perfils d'una teoria del mercat nacional. Al pensament polític-econòmic català, la trobem ja prou desenvolupada en Francesc Romà i Rosell, per a qui la suposada minva de poder imperial és el primer dels senyals que anuncien l'esperada felicitat d'Espanya.²¹

20. Document citat per W. COXE, *España bajo el reinado de la Casa de Borbón* (Madrid 1846), vol. II, ps. 162-163, i recordat per Carlos SECO SERRANO, *Estudio preliminar*, dins la reedició de Vicente BACALLAR Y SANNA, marquès de San Felipe, *Comentarios de la guerra de España e historia de su rey Felipe V, el animoso* (Madrid 1957), p. XXXIX.

21. FRANCISCO ROMÀ Y ROSELL, *Las señales de la felicidad de España, y medios de hacerlas*

La plausible racionalització de les pèrdues territorials com si representessin un sa retrobament dels límits naturals d'Espanya no és l'única ni la més paradoxal de les exegesis dels esdeveniments de principis del segle XVIII que es poden trobar formulades i assumides pels pensadors espanyols del set-cents. Hi aflora també una lectura positiva de la guerra en si, que apareix quintaessenciada en boca del cèlebre Campomanes, ministre de Carles III: «*Las guerras civiles de sucesión atrajeron a España el teatro de la guerra. Para sostener sus empeños, introdujeron sumas inmensas nuestros enemigos, con que pagar sus tropas. Todas estas cantidades repusieron un fondo efectivo de que carecía casi enteramente la España; y adquirió la península una circulación superior a cuantas haya tenido desde el descubrimiento de las Indias. Pocos creerían en el año de 1703 que aquellas injustas invasiones se habían de convertir en verdadera utilidad de la España. Desde entonces se ha de tomar la época de su restablecimiento.*»²²

No tan exhaustiu ni sistemàtic com l'àmplia anàlisi que emmarca aquesta citació dins el *Discurso sobre la educación popular de los artesanos y su fomento* és el passatge dedicat a la incidència econòmica de la guerra per part del mateix Campomanes al *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, que té, però, l'interès de la concreció geogràfica: «*La guerra daña menos aún de lo que se piensa en ciertas circunstancias. Valencia mejoró sus fábricas con la guerra de sucesión, por haberse avocindado allí un gran número de soldados extranjeros diestros en tejer las estofas de seda. Cataluña se reparó por iguales medios. Las guerras que se hicieron fuera de la Península son las que disminuyen la población y agotaron el erario público. La gran masa de dinero que las tropas extranjeras hicieron circular en España repuso la escasez de la especie que había en tiempo de Carlos II.*»²³

Molt menys expressiva és l'al·lusió de Jovellanos a l'*Informe sobre la llei agrària*, on no passa de fer un breu resum dels arguments del seu compatriota i col·lega.²⁴ No obstant això, aquests dos darrers escrits són més coneguts i citats pels historiadors moderns que s'ocupen de la teoria de Campomanes i Jovellanos sobre els efectes econòmics de la Guerra de Successió, potser a causa de la major ressonància que tenen la indústria dispersa i la reforma agrària com a temes clau de la política il·lustrada.

---

eficaces (Madrid 1768), ps. 1-2. L'anàlisi d'aquest pensament econòmic, a Ernest LLUCH, *El pensament econòmic a Catalunya (1760-1840)* (Barcelona 1973), ps. 11-33.

22. Pedro RODRÍGUEZ, comte de Campomanes, *Discurso sobre la educación popular*, op. cit., p. 420.

23. Pedro RODRÍGUEZ, comte de Campomanes, *Discurso sobre el fomento de la industria popular*, op. cit., ps. CLXX-CLXXI.

24. Gaspar Melchor DE JOVELLANOS, *Informe de la Sociedad Económica de Madrid (...) en el expediente de Ley Agraria*, diverses edicions; la referència és a les ps. 6-7 de l'edició de Palma de Mallorca, 1814.

L'historiador de l'economia espanyola dels segles imperials, Earl J. Hamilton, considera Campomanes i Jovellanos com dos dels més grans científics socials que aporta Espanya, però troba increïble i cruament mercantilista la seva argumentació concreta sobre els beneficis del trasllat del teatre de la guerra al sòl peninsular. La base principal d'aquesta incredulitat són les negres pintures de la guerra i de la postguerra als països de la corona d'Aragó traçades pels historiadors d'aquesta part d'Espanya i, en especial, pels historiadors catalanistes. Guiat per aquesta visió catastrofista, l'historiador americà veu un gran error en les afirmacions de Campomanes sobre el renaixement econòmic del País Valencià i de Catalunya el segle XVIII. El total oblit dels perjudicis físics soferts per ambdues regions en aquella crítica conjuntura sembla portar Hamilton a la conclusió que Campomanes i Jovellanos, homes del temps de Carles III, formulen la seva agosarada tesi sense un coneixement empíric real dels ja llunyans fets de principis de segle.²⁵

Pierre Vilar parteix de la sorpresa de Hamilton i concedeix que «llegint Jovellanos hom pot creure que es tracta d'una explicació *a posteriori* del ràpid aixecament comprovat a la Península entre 1700 i 1750». Però davant la incredulitat de Hamilton i de les visions pessimistes sense pal·liatius d'un Soldevila, l'historiador francès remarca: «La cosa interessant és de descobrir el punt de partida d'aquestes interpretacions tardanes l'endemà dels esdeveniments, quan tenien més oportunitats d'ésser suggerides per aquests.»

Vilar addueix el testimoni directe de Francesc de Castellví, un destacat partidari dels Habsburg i historiador de la guerra i de la postguerra. En el context d'una argumentació que tracta de negar la justesa de les apreciacions dels ministres de Felip V sobre la gran riquesa acumulada a Catalunya abans del 1714, que havien servit per fixar la dura contribució del cadastre, l'exiliat Castellví reconeix que «*era verdad que havían entrado en Cataluña copiosísimas sumas*». Als ulls de Vilar, la voluntat de minimitzar aquest fet, ben patent al conjunt del discurs, és allò que atorga una especial credibilitat a la dada.

Davant la imatge sintetitzada per Ferran Soldevila, que al·lega les dificultats financeres de l'Arxiduc com la causa de la seva derrota, Vilar precisa: «L'Arxiduc fou, sens dubte, pobre. Els seus aliats no ho foren. I Barcelona, lloc de llur retrobament, els deu primer una recrudescència d'activitat. Llur abandonament, l'isolament, la desfeta vingueren després». I insisteix que la convicció dels ministres de Felip V «no podia ésser totalment gratuïta. [...] L'estada de l'arxiduc Carles i dels aliats, les noves relacions amb Itàlia çno

25. Earl J. HAMILTON, *War and Prices in Spain, 1651-1800* (Harvard University Press 1947), ps. 4 i 145. No podem recomanar la lectura de la pèssima traducció castellana (*Guerra y precios en España, 1651-1800* [Madrid 1988], ps. 30 i 179), on ambdues referències apareixen greument deformades.

havien confirmat aquesta tendència al ressorgiment econòmic del Principat? Els mercaders catalans l'havien esperat. Els administradors madrilenys podien creure-ho.»²⁶

En realitat, tot indica una repercussió econòmica diferencial de la cèlebre guerra sobre els diversos llocs de la Península. El modern historiador del conflicte successori, Henry Kamen, ha mostrat que la tesi de Campomanes i Jovellanos és del tot inadequada per al cas de Castella i, en general, per als països arrengrerats amb el candidat francès. En aquest camp, no sols no hi ha entrada de recursos per finançar les campanyes de Felip V, sinó que hi ha un flux en sentit contrari, per sufragar els combats de l'esgotat Lluís XIV a les fronteres orientals del seu propi reialme. L'anàlisi d'aquest corrent monetari permet a Kamen criticar les generalitzacions sobre el tomb favorable de tota l'economia espanyola a causa de la guerra que de vegades afloren a les síntesis històriques i que es basen en Campomanes. Una altra cosa són els països de la corona d'Aragó que se sumaren al partit austriacista. El mateix Kamen recull i assumeix les informacions contemporànies i les reconstruccions historiogràfiques sobre l'animació econòmica de les capitals orientals sota l'Arxiduc: «*Parece que Valencia, como Barcelona, gozó de un período de gran prosperidad económica durante la ocupación aliada. La razón de ello parece radicar exclusivamente en la importación de metales preciosos por las tropas extranjeras.*»²⁷

Si tenim present que Campomanes referia específicament a València i a Catalunya la seva afirmació sobre els beneficis econòmics de la Guerra de Successió, és clar que les crítiques del mateix Kamen i d'altres autors moderns a la teoria dels economistes del set-cents cauen per la base. I també resulta inadequada, naturalment, la sorpresa de Hamilton per la suposada ignorància de Campomanes en relació amb l'estat de Catalunya durant la guerra. En la seva condició de bases logístiques dels exèrcits aliats, València i sobretot Barcelona són les primeres i principals receptores del flux monetari generat pel trasllat de la guerra a territori peninsular.

Amb independència d'altres consideracions sobre magnituds, la significació econòmica d'aquell corrent es veu multiplicada per la seva concentració geogràfica, a la qual cal afegir la concentració social. En efecte, els beneficis recauen específicament en el món dels negociants. Pel que fa a la ciutat de Barcelona, Vilar ha aconseguit de conciliar les sovint contradictòries notícies sobre l'estat de l'economia local en temps de l'Arxiduc en una imatge de conjunt que posa en relleu la distribució desigual de càrregues i guanys entre els diversos grups i forces: «El moviment dels preus confirma

26. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna* (Barcelona 1964), vol. II, ps. 427-430; també a *Le «Manual de la Compañía Nova», op. cit.*, ps. 78-80.

27. Henry KAMEN, *La guerra de Sucesión en España, 1700-1715* (Barcelona 1974), ps. 212-213, 315 i 403-404.

[...] la hipòtesi que el període de l'arxiduc, dur per a les finances públiques, per als treballadors, per als consumidors, ha pogut ésser, per als importadors de blat, els productors de vins i aiguardents, els negociants, els patrons de barca, una època d'acumulació de beneficis, com havien suggerit els mercantilistes.»²⁸

Amb l'estudi de l'evolució de variables econòmiques a llarg termini Vilar ha donat consistència erudita a un vell desig de la historiografia catalanista: trobar que la renaixença econòmica de Catalunya venia del segle XVII, és a dir, que no deriva de l'odiat règim borbònic. Basant-se en les anàlisis del factor monetari llegades per Hamilton, Vilar afirma que les estabilitzacions monetàries dels anys 1670-1680 són el teló de fons sobre el qual es dibuixa el redreçament econòmic del final del segle. Formen una base ferma que permetrà que, des d'aquesta etapa, els elements de creixement apuntats per les conjuntures canviants comencin a deixar al país una empremta duradora.²⁹

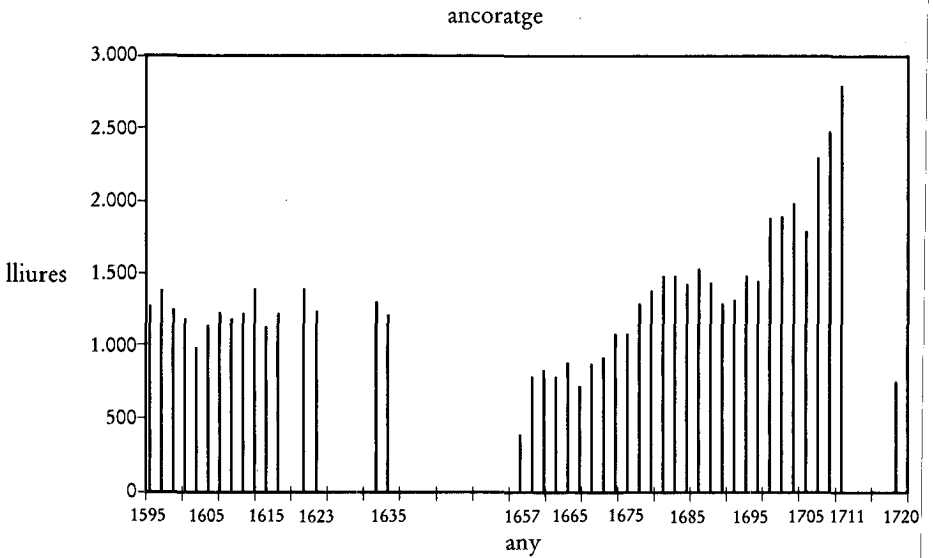
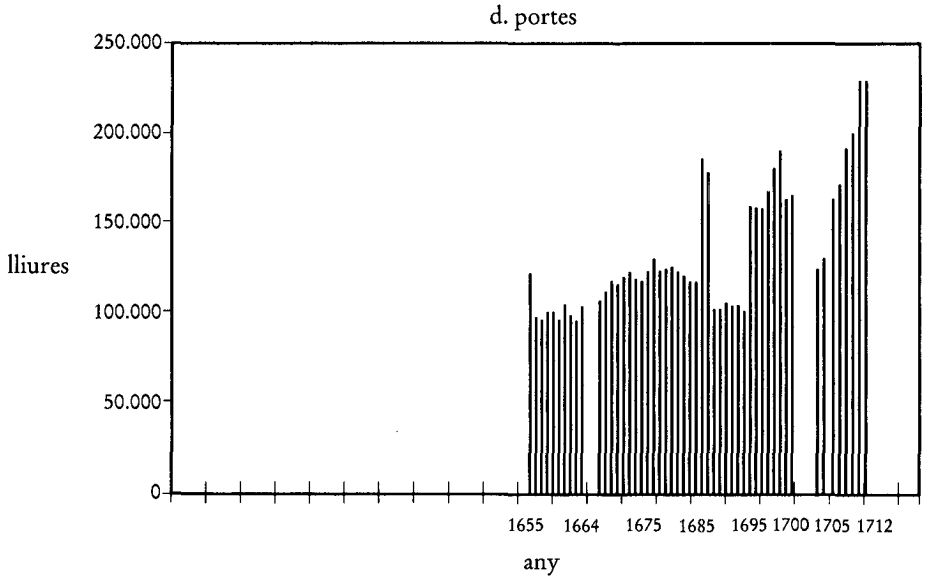
Les dades sobre les despeses del Consell de Cent en el programa d'equipament mercantil del port de Barcelona que hem apuntat més amunt tradueixen el sentit acumulatiu d'aquesta reactivació i, també, el canvi de ritme, l'acceleració que marca l'etapa de l'Arxiduc. Les despeses no fan sinó reflectir l'evolució dels ingressos fiscals de la institució municipal. Les corbes del dret de portes i de l'ancoratge expressen el moviment del tràfic terrestre i marítim, respectivament, a la plaça de Barcelona.

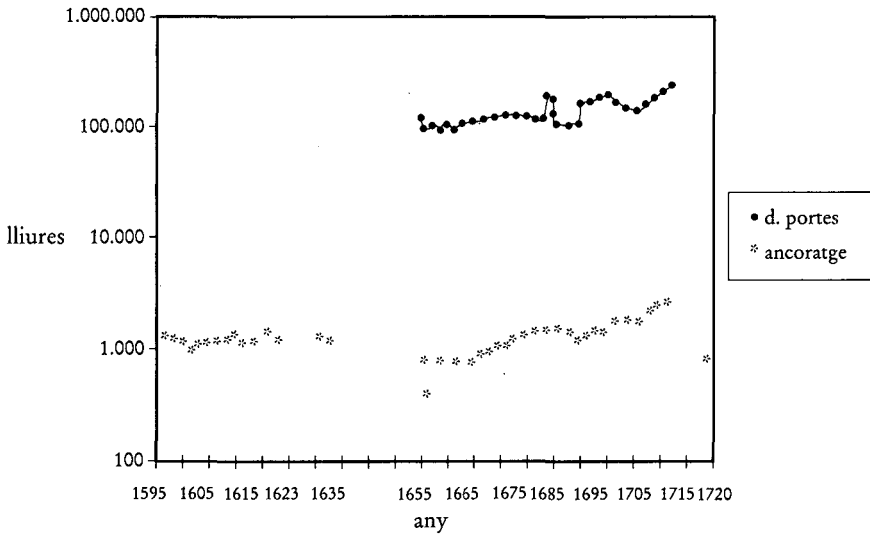
El tribut municipal de l'ancoratge era satisfet pels vaixells que ancoraven al port de Barcelona i es percebia d'acord amb una tarifa, fixada en moneda de compte, que sols va registrar una modificació, molt petita, gairebé insignificant, entre les darreries del segle XVI i els primers anys del XVIII. Aquesta tarifa no tenia en compte el volum o el valor de les mercaderies transportades, sinó que establia les mòdiques sumes que s'havien de pagar en funció de les característiques –la capacitat– dels vaixells. L'arrendament de l'ancoratge entre el 1595 i el 1711 mostra; el manteniment, amb fluctuacions, d'un mateix nivell al llarg del primer terç del segle XVII: l'enfonsament posterior a la Guerra dels Segadors, un conflicte armat que sembla emergir aquí més com a causa d'una crisi econòmica que com a efecte seu; la lenta recuperació que consolida valors més alts que els del primer terç del segle al decenni del 1680; i un clímax a l'etapa de l'Arxiduc, que presenta magnituds sense precedents.

Els arrendaments dels drets de portes o conjunt de tributs municipals que gravaven l'entrada a Barcelona –i, en alguns casos, la sortida– de

28. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, op. cit., vol. II, p. 441.

29. Pierre VILAR, *Historia de los precios, historia general. Un nuevo libro de E.J. Hamilton* (1949), reeditat dins P.V., *Crecimiento y desarrollo* (Barcelona 1964), ps. 228-229; *Le «Manual de la Compañía Nova»*, op. cit., ps. 70-75 i 81-82.

nombroses mercaderies, componen una narració similar. En aquest cas, però, les tarifes van ser objecte de més d'una modificació, de manera que les xifres satisfetes pels arrendataris i transcrits a la corba annexa són el resultat de la combinació –en una proporció impossible d'establir– de dos elements diferenciats però que tenen una estreta relació: el moviment comercial de la ciutat i la pressió fiscal de què és objecte aquest moviment.³⁰

Les xifres relatives a l'ancoratge i als drets de portes coincideixen, a grans trets, amb les més fragmentàries corresponents al pariatge –aplegades per Smith i de problemàtica interpretació, per desconeixement de les tarifes aplicades en cada moment–, amb la mostra del dret d'entrades i eixides de la Generalitat i amb el moviment portuari, que ha analitzat Fontana, i amb l'arrendament de la taula de la bolla de Barcelona, estudiat per Jordà.³¹

El desvetllament amb efectes acumulatius que mostren totes aquestes sèries és el que dóna consistència a la visió optimista de l'economia catalana i barcelonina que –com observa Vilar– adopten Patiño i altres ministres de Felip V: «la província espanyola més rica i més activa, on la plata havia afluit,

30. Dades numèriques establertes sobre les sèries documentals següents: AHCB, Consell de Cent, *Manual i Notularum*.

31. Robert SYDNEY SMITH, *Spanish Guild merchant. A history of the Consulado, 1250-1700* (Durham 1940); José FONTANA LÁZARO, *Sobre el comercio exterior de Barcelona, op. cit.*; Antoni JORDÀ FERNÁNDEZ, *Els ingressos fiscals de la Generalitat de Catalunya a la segona meitat del segle XVII*, «Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols», x (1982), ps. 163-203.

on l'esperit d'empresa, la necessitat d'expansió s'havien manifestat amb força, on els tècnics estrangers ja havien estat acollits: tot això, malgrat les guerres que s'hi havien desenrotllat des del 1674 (alguns mercantilistes se sentien temptats a dir: a causa d'aquestes.)³²

Aquesta darrera interpretació suggerida com a possible en les ments dels denominats mercantilistes és quelcom més que un desenvolupament especulatiu del Vilar expert en l'anàlisi dels mecanismes econòmics i del pensament científic-social. La Guerra de Successió es projecta sobre la reactivació catalana del final del set-cents i en reforça la tonalitat urbana, barcelonina. Però les guerres del darrer quart de segle anterior al 1700, les guerres que el retrocés constant de la monarquia espanyola i l'agressivitat creixent de Lluís XIV porten a territori català, han incidit ja en el panorama local des de l'inici del ressorgiment econòmic.

El 1690 els diputats catalans miren de fer popular una contribució especial per causa de guerra acordada amb el virrei i afavoreixen la publicació d'un fullet titulat *Informe de verdaderas noticias per a lo major benefici, quietud y glòria de Catalunya*. S'hi poden llegir conceptes com els següents: «a la veritat, lo Real Exèrcit fa benefici a aquest Principat, en lo qual estam tots advertint que no entra diner algun per via del comers, que està totalment perdut; antes bé, ne iixan cada dia sumas considerables, de forma que no's trobaria una dobla sinó fos per las que las Tropas expendeixen y gastan en Cathalunya, agotant tota España en ella sos tresors, tant ab lo que las Provincias envian pera sustento dels Tercios Provincials, com ab las cantitats que lo Rey Nostre Senyor envia pera sustento de las demès Tropas, que son tan grans que no tenen número, a més del que consuman tants Senyors, Cavallers y Homens coneguts q(ue) serveixen al Rey, los quals poch o molt tene(n) alguna assistència de sa casa, y tot se fon y se gasta aquí. Ben experimentada tenen esta veritat los mateixos pagesos, puix venen millor sos fruits, y en particular los homens de negoci, Botiguers, y generalment tots los Menestrals, los quals sense la gent de guerra ni tenen què vendre ni què treballar, ni alcançan un real. Y així no deu Cathalunya escusarse de servir al mateix fi en allò que sas forças pugan suportar; y pot fer-o ab major comoditat, puix tot se queda en ella».³³

Les modernes prospeccions en el món dels negocis barceloní del final del segle XVII il·luminen bé aquest vessant oblidat de la renaixença econòmica. Pere Molas, per exemple, documenta la importància de la clientela formada per militars i funcionaris a les botigues de teles barcelonines d'aquell temps, i també que els mateixos botiguers, nucli de la burgesia urbana, participen

32. Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna*, op. cit., vol. II, p. 428.

33. BC, Fullets Bonsoms, núm. 7607, *Informe de verdaderas noticias per a lo major benefici, quietud y glòria de Catalunya*, ps. 13-14; Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica*, op. cit., vol. I, ps. 262-264.

en els contractes per al proveïment de l'exèrcit del rei. Així, Pau Feu major, Josep Duran i Magí Mercader signen el 1671 el contracte per al proveïment de grans i per al tren d'artilleria. Més conegudes són les figures i l'activitat dels holandesos catòlics Arnold de Jäger i Joan Kies, residents a Barcelona des del 1661 i del 1669, respectivament, i que obtindran el 1690 títol de ciutadà honorat, el primer, i de cavaller, el segon, com a part del pagament per un dels contractes per al proveïment de l'exèrcit que han subscrit. El contracte per al subministrament de grans, de 1690-91, reuneix les firmes d'un cercle de persones molt relacionades i que constitueix l'*élite* mercantil del temps: Pau Feu, Jaume Falguera, Joan Puiguriquer, Francesc Feliu de la Penya, de Mataró, Joan Llinàs, cosí de Narcís Feliu de la Penya, els holandesos Kies i Jäger, Joan Lapeira i Andreu Trulles.³⁴

A un nivell més modest, hom ha pogut observar que l'activitat militar anima també visiblement els oficis de la construcció des del retorn de Catalunya a la corona de Felip IV. A més de les constants i creixents inversions del Consell de Cent que ja hem mencionat, les autoritats virregnals signen amb associacions d'empresaris barcelonins contractes per a la fortificació de la muntanya de Montjuïc de Barcelona el 1672 i el 1696, i de la ciutat de Girona el 1676, entre altres. La preparació i l'efecte de les guerres determinen, el 1696-97 i el 1706, una important dedicació dels professionals de la construcció a les obres militars.³⁵

Probablement la quantificació dels guanys per aquestes obres, així com la dels que deriven dels contractes per la fabricació d'armes dels temps dels darrers Habsburg, donaria resultats modestos en comparació dels beneficis obtinguts pels negociants als *asientos* per al proveïment dels exèrcits. I, sens dubte, aquests darrers no són sinó un dels capítols d'un conjunt de negocis prou diversificat. No obstant això, els fets posteriors al 1714 atorguen una gran importància a aquesta primitiva especialització de l'economia urbana en el servei dels exèrcits.

La continuïtat del sistema productiu

Des del final del segle XVII fins a la resolució del conflicte successori, Barcelona sofreix directament els efectes de la guerra en repetides ocasions:

34. Pere MOLAS I RIBALTA, *La companyia Feu-Feliu de la Penya (1676-1708). Comerç de teixits vers el 1700*, dins P.M., *Comerç i estructura social*, op. cit., ps. 150-151, 169 i 152.

35. Pedro VOLTES, *Historia de Montjuich y su castillo* (Barcelona 1960); José María MADURELL, *Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685)*, «Anales del Instituto de Estudios Gerundenses», XVII (1964-1965), ps. 331-372; Manuel ARRANZ HERRERO, *Los profesionales de la construcción en la Barcelona del siglo XVIII*, tesi doctoral inèdita (Universitat de Barcelona 1979), 5 vols.

el bombardeig del 1691, els setges del 1697, 1704, 1705 i 1706, i el bloqueig del 1713, que culmina en el famós setge i assalt de l'estiu del 1714.

En aquestes crítiques dates les manifestacions de les autoritats de Barcelona tendeixen a magnificar els danys soferts per la ciutat. Ho fan, d'entrada, per exaltar la fidelitat posada a prova de manera dramàtica per l'enemic exterior i que surt reforçada de cada atac a la capital catalana. Un cop demostrada la lleialtat a la corona i l'alt preu que s'ha hagut de pagar per mantenir-la, els memorials escrits o auspiciats per les autoritats locals segueixen un curs quasi invariable. Passen a demanar compensacions pel sacrifici, en forma de privilegis o bé de reducció de les exigències del monarca o del virrei en matèria de donacions monetàries, reclutament d'homes o equipament i sosteniment de tropes. Més d'un cop es demanen totes dues coses alhora.³⁶

De totes les crisis bèl·liques enumerades, les úniques amb efectes destructius importants, comprovables a les fonts que reflecteixen danys concrets a les persones i al patrimoni immobiliari de Barcelona, són els setges del 1697 i del 1714. I, en ambdues ocasions, el que ressalta més no és la perdurabilitat de les ferides de guerra, sinó, al contrari, la rapidesa de l'esforç per esborrar-les i l'enèrgic impuls de reconstrucció que segueix la desfeta militar.

Arran del setge del 1697 el Consell de Cent acordava la suspensió temporal de la privativa o monopoli concedit al gremi de mestres d'obres de Barcelona. La mesura, veritablement excepcional, prova dues coses: primer, que la magnitud de les destrosses desbordava la capacitat del sector local de la construcció i calgué demanar ajuda als paletes i picapedrers de fora de la ciutat; i, segon, que els habitants de Barcelona gaudien d'un nivell de prosperitat econòmica que els permetia reparar amb rapidesa els estralls de la guerra.³⁷

Les destruccions del 1714, més conegudes i recordades a la història general de Barcelona i de Catalunya, han estat quantificades per Nadal i

36. Entre altres, *Manifestación en que se publican muchos y relevantes servicios y nobles hechos con que ha servido a sus Señores Reyes la Excelentissima Ciudad de Barcelona, singularmente en el sitio horroroso que acaba de padecer este presente año de 1697* (Serapio Berard) (Barcelona 1697); *Relación diaria de lo sucedido en el ataque y defensa de Barcelona, cabeza del Principado de Cataluña, sitiada por las armas de Inglaterra y Olanda este año de 1705* (Barcelona 1705); *Verídica relación diaria de lo sucedido en el ataque y defensa de Barcelona, cabeza del Principado de Cataluña, sitiada por las tropas de los altos aliados en este año de 1705* (Barcelona 1705); *Cancó ab la qual breument se relata lo siti de Barcelona, del corrent any 1706* (Barcelona 1706); *Diaria y verídica relación de las operaciones y sucessos del sitio de la Ciudad de Barcelona desde el día 31 de março de 1706 hasta la retirada del Enemigo* (Barcelona 1706); *Proesas que las barcelonesas donas han ostentat en este siti del Any 1706* (Barcelona 1706).

37. Manuel ARRANZ HERRERO, *Los profesionales de la construcción*, op. cit., p. 310.

Giralt a partir de la base ferma de les primeres enquestes cadastrals, corresponents, majoritàriament, a l'any 1716.³⁸

També aquest cop la reconstrucció començà immediatament després del final del setge. La voluntat política d'iniciar aviat les obres de reforç de les fortificacions barcelonines, amb la projecció i aixecament de la famosa Ciutadella, no retarda les tasques de simple reparació dels immobles particulars, a les quals s'han d'agregar les obres de readaptació dels habitatges induïdes per l'enderroc del barri de la Ribera i per la militarització general de l'espai urbà i suburbà. D'aquesta confluència d'obres públiques i privades (i no sols del desordre monetari d'aquell moment, com sembla que pensa Vilar), en resulta un procés d'encariment dels materials i de la prestació dels treballadors de la construcció, al·legat per l'enginyer Verboom a l'hora de fer el pressupost per a la Ciutadella.³⁹

Aquesta demanda sobtada, impossible de satisfer amb les soles i minvades forces dels paletes i fusters barcelonins, determina la tolerància dels cinc anys posteriors al setge en l'exercici professional de mestre d'obres, que resta obert tant als fadrins de la mateixa ciutat com als mestres d'altres poblacions de Catalunya. És un fet que manifesta, una vegada més, la capacitat de reacció de la societat barcelonesa, recolzada per la resta de Catalunya.⁴⁰

En línies generals, la infraestructura productiva de la ciutat no havia resultat perjudicada de manera profunda per les destruccions de la guerra.

Certament, a la ciutat hi havia algunes instal·lacions productives costoses, complexes i bastant vulnerables, en especial els molins hidràulics construïts al llarg del rec Comtal, dins i fora de les muralles. Les operacions bèl·liques d'aquell moment, molt concentrades precisament al flanc nord-oriental del recinte de Barcelona, havien malmès una part substancial d'aquells equipaments. Ara bé, els seus propietaris eren la Reial Hisenda, el monestir de Sant Pere de les Puelles i alguns nobles, institucions i grups socials que solen disposar de recursos fins i tot en els moments de més dificultat econòmica per al conjunt de la col·lectivitat i que, en efecte, s'afanyen a reparar-los i a fer-los rendibles de nou. La major part dels molins del rec es troben ja un altre cop en funcionament abans de finir el mateix any 1714.

38. Jorge NADAL y Emilio GIRALT, *Barcelona en 1717-1718. Un modelo de sociedad pre-industrial*, «Homenaje a don Ramón Carande» (Madrid 1963), vol. II, ps. 277-305.

39. Pierre VILAR, *Élan urbain et mouvement des salaires dans le bâtiment, le cas de Barcelone au XVIIIe siècle*, «Revue d'Histoire économique et sociale» (1950); i *Catalunya dins l'Espanya moderna, op.cit.*, vol. II, p. 424; Joan MERCADER I RIBA, *Felip V i Catalunya* (Barcelona 1968), p. 197.

40. Manuel ARRANZ HERRERO, *Los profesionales de la construcción, op. cit.*, ps. 442 i 576, entre altres.

Al marge d'aquests grans equipaments, el patrimoni immobiliari de la ciutat compta poc per al desenvolupament de les activitats productives dins el règim artesà. Els locals coberts són encara en gran part indiferenciats, intercanviables, i una proporció gens negligible de les operacions dels oficis es desenvolupa al mateix carrer. Les eines i els artefactes són d'una gran simplicitat i de poc cost i, segons que es desprèn de les informacions individualitzades que es conserven, poques eines de fuster, de manyà o de paleta es perderen a causa del setge. També foren escassos els telers i les debanadores que tingueren danys, i el mateix es pot dir de les tines de blanquer o de tintorer existents a la ciutat.

Realment, el factor fonamental del règim de producció era l'habilitat i l'esforç de l'artesà. En aquest sentit, el perjudici més gran sofert per la ciutat com a entitat productiva arran de la guerra fou la pèrdua d'efectius humans, per exili, empresonament, ferides irreparables o mort. L'exili afectà sobretot els grups socials menys imbricats en el funcionament del sistema de producció urbà, com els militars, eclesiàstics i funcionaris civils afectes al partit austriacista. En canvi, un nombre significatiu d'artesans patiren danys físics al moment del setge i assalt del 1714. Però, com acabem de consignar en relació amb el sector de la construcció, hi havia una possibilitat real de recuperar aquells efectius a base de la promoció dels dependents i de la incorporació d'artesans procedents de les ciutats, viles i pobles del Principat.

La famosa imatge del 13 de setembre de 1714, amb tota la menestralia barcelonina als seus llocs de treball acostumats, com si res no hagués passat, reflecteix, d'antuvi, l'obediència de la població a les darreres consignes de la moribunda institució municipal autònoma. Però els historiadors catalans hi han sabut veure des de sempre, també, la continuïtat bàsica de la vida quotidiana, l'anunci d'una capacitat de regeneració nacional futura que comença, l'endemà de l'assalt de l'11 de setembre, amb la reobertura de tallers i botigues i amb la reposició immediata (per precària que fos) dels mestres i fadrins caiguts en defensa del vell ordre.⁴¹

La repressió política afecta poc, de manera directa, els artesans. No és rar el cas del menestral que ha ocupat càrrecs polítics fins als darrers mesos de la resistència i que retorna sense gaire dificultat a la seva vida professional ordinària, oberta ara a una nova clientela de militars i funcionaris borbònics que pren el relleu dels funcionaris i dels militars al servei de l'Arxiduc. Els danys són encara menys sensibles pel que fa al gran comerç, no obstant la seva imbricació col·lectiva més directa amb el règim austriacista. Els mateixos negociants que contractaven amb el Consell de Cent o amb les autoritats reials i virregnals dels Hasburg fins al final de la mateixa guerra, els veurem

41. Ferran SOLDEVILA, *Història de Catalunya* (Barcelona 1962), 2a. edició, vol. III, ps. 1188 i ss.

prestar serveis a la intendència borbònica. El perjudici sofert els darrers mesos del conflicte pels negociants se sol limitar a la cessació dels guanys, que havien estat, tanmateix, extraordinaris al llarg dels anys immediatament anteriors, fins a 1711-12. Els seus instruments i les seves relacions internacionals van resultar indemnes. La marina mercant catalana, poc concentrada en aquells moments al port de Barcelona, bé que regida per la burgesia urbana, va sofrir ben poc i continuava nuant la ciutat i la regió amb els mercats i proveïdors tradicionals.⁴²

La capacitat espontània de regeneració del sistema productiu tradicional a la ciutat és ben clara arran de l'11 de setembre. Però aquest fet positiu, que deriva d'una inèrcia social i econòmica estrictament local, no diu res sobre la capacitat de mantenir la competitivitat de l'economia barcelonina o de millorar-ne la posició.

L'evolució econòmica internacional del segle XVII havia posat en relleu la insuficiència del marc corporatiu per plantar cara a les noves realitats tecnològiques i de mercat que emergien. Les *élites* mercantils barcelonines n'havien estat prou conscients, i els esforços protagonitzats per Narcís Feliu de la Penya i els seus companys s'inscriuen a la història catalana com un dels primers capítols de la llarga pugna per articular una indústria urbana deslliurada dels entrebancs gremials. La llavor que ells plantaren havia de fructificar al llarg del set-cents.

La detenció del desenvolupament lògic del sistema corporatiu, en els seus dos vessants de progressiva divisió del treball entre gremis diferents i d'extensió del règim artesà a totes les activitats noves, és, en efecte, un fet anterior al 1714. La circumspecció de les noves autoritats borbòniques davant la inèrcia gremialista és heretada del Consell de Cent dels darrers temps, no menys que de l'ideari polític-econòmic que se sol identificar amb la dinastia francesa.

L'operació quirúrgica que extirpa el Consell de Cent i la Diputació del General i que mira de neutralitzar políticament els sectors socials que es projectaven en aquelles institucions tradicionals deixa per un moment en suspens el conjunt dels privilegis gremials. La incertesa resultant es veu

42. El 1716 el capità general, marquès de Castelo Rodrigo, sospitava, probablement amb fonament, que els comerciants, corredors d'orella i homes de negoci de Barcelona facilitaven l'expatriació dels béns dels catalans que van haver d'abandonar el país amb el seguici de l'Arxiduc o amb el de la seva esposa. L'operació sospitosa era la tramesa de lletres de canvi negociables a Viena, Roma i altres llocs on residien aquests austriacistes. Amb aquest motiu Castelo Rodrigo ordena als negociants de Barcelona que li passin una nota dels seus corresponents fora dels dominis de Felip V. Les 20 relacions dels més importants comerciants, cartografiades i estudiades exhaustivament per Manuel Arranz, són la base principal de la darrera afirmació del text abans de la nota. Malauradament, no hem trobat encara la referència documental exacta entre els papers del nostre company.

agreujada per la incidència a la ciutat d'empresaris forasters, francesos i castellans, que hi anaren amb els vencedors, i dels mateixos soldats d'aquest exèrcit victoriosos, ara desmobilitzats, que miren d'establir-se a Barcelona i exercir-hi els seus oficis particulars.

Però la nova dinastia no podia instal·lar-se indefinidament en un règim d'excepció que s'acompanyava de l'arbitrari exercici del poder per part d'unes autoritats militars sense una perspectiva prou àmplia i completa del que representa governar un país. Dins el conjunt de disposicions que configura el règim de la Nova Planta, la ratificació dels privilegis gremials i la subjecció de les corporacions existents al tribunal de l'Audiència posen fi a les incertituds de la immediata postguerra. Per la Nova Planta deixa de ser vigent a Barcelona el característic principi medieval de la mútua pertinença entre els òrgans de govern municipal i les corporacions. Aquestes darreres perden capacitat d'influir sobre el poder i deixen de ser canals de participació política per veure, en canvi, reforçada la seva funció de control de la població, ara al servei dels desigis del rei i dels seus representants locals. La tradicionalment complexa relació entre poder polític i gremis a la ciutat esdevé, en mans de la monarquia ascendent, molt simple, unilateral.

De la institució gremial, la monarquia absoluta n'aprecia, sobretot, la capacitat d'enquadrar els individus. Sols es preocupa per la idoneïtat del seu exercici econòmic de manera secundària. Aquesta consideració particular de la corona sobre les corporacions barcelonines és ben important en una etapa caracteritzada per la irradiació del poder monàrquic, que està capacitat, finalment, per emmotllar al seu gust les institucions del país. La més immediata plasmació del nou sentit que prenen els gremis sota l'impacte de la monarquia absoluta és l'ús que se'n fa dins el nou sistema contributiu del cadastre.

La interpretació tradicional d'aquest darrer s'ha vist contradita en el curs dels darrers temps, de manera prou convincent.⁴³ La quantitat a recaptar per via de la nova imposició no deriva de la simple suma de les quantitats resultants d'aplicar percentatges fixos sobre la riquesa o els guanys de cadascun dels contribuents individuals, sinó que procedeix d'una estimació *a priori* sobre el que es creu que, en conjunt, ha d'aportar el Principat de Catalunya al sosteniment de la corona. L'estimació és feta a partir d'una certa idea de les dimensions de l'economia catalana en relació amb la castellana i a la vista del nivell que assoleixen les rendes considerades equivalents en aquesta darrera part d'Espanya. La famosa enquesta cadastral

43. Miguel ARTOLA, *La Hacienda del Antiguo Régimen* (Madrid 1982), ps. 241-247; Antoni SEGURA I MAS, *El Catastro de Patiño en Cataluña (1715-1845)*, dins *El Catastro en España, 1714-1906. De los Catastros del siglo XVIII a los Amillaramientos de la segunda mitad del siglo XIX* (Madrid 1988), vol. I, ps. 31-44. És interessant també el treball d'Eduardo ESCARTÍN, *El Catastro catalán: teoría y realidad*, «Pedralbes», 1 (1981), ps. 253-265.

no serveix per establir la quota global amb què ha de contribuir el Principat als ingressos de la hisenda reial, sinó per orientar la distribució en cascada d'aquesta quota predeterminada.

Els gremis són utilitzats pel rei com a anella inferior de la cadena jeràrquica que fa arribar la distribució de les càrregues cadastrals fins a la base social urbana. És a dir, la corona els utilitza com a substitutiu d'un cos funcional inexistent i impossible d'articular a l'Espanya de l'antic règim.

Abunden les dades que certifiquen que la primera i principal raó del manteniment del règim tradicional de les corporacions sota Felip V és el servei del reial cadastre. Dins un clima polític i ideològic molt reticent a ampliar l'esfera d'acció de les corporacions privilegiades, un detall molt significatiu: algun ofici molt minoritari, d'escassa envergadura econòmica i de nul·la cohesió social, com el dels cistellers, és obligat a constituir-se gremi amb l'única finalitat de poder incloure'l a la mecànica del cadastre.

Malgrat totes les inexactituds puntuals, les adaptacions particulars i les classificacions sorprenents que les autoritats borbòniques admeten en la distribució de les càrregues fiscals sobre la massa dels contribuents agremiats, no hi ha dubte que la institució corporativa permet un control sobre aquesta part de la societat urbana molt més ferm que no pas sobre els denominats «vagues», alguns dels quals desenvolupen activitats econòmiques força més lucratives que el comú dels agremiats. La constant –i a la llarga fracassada– pugna d'aquests darrers per tal d'esmenar les anomalies que afavoreixen l'empresa lliure constitueix una de les proves fefaents que mostren la raó de fons de la monarquia borbònica per refermar els seus privilegis.⁴⁴

L'enquesta cadastral, l'extensió de les imposicions a tots els grups socials, incloent-hi la noblesa i l'Església, i altres trets originaris del sistema contributiu implantat per Felip V deixen entreveure, certament, un sentit de la justícia, si no en la determinació de la quota, almenys en la seva distribució. Però, en el fons, la monarquia es desentén del repartiment concret de les càrregues i dels seus efectes econòmics. En aquest sentit, semblen una mica fora de lloc les consideracions sobre la justícia pràctica de la contribució cadastral i les que enllacen aquesta suposada justícia amb l'empenta de l'economia barcelonina i catalana a partir del regnat de Felip V.⁴⁵

De fet, una bona part dels efectes considerats positius del cadastre es produeix al marge de les intencions del legislador i a través de la distorsió dels seus principis inspiradors. En aquesta distorsió, hi conflueixen la major o menor capacitat de la monarquia per controlar els diferents grups de

44. Jaime CARRERA PUJAL, *Historia política y económica*, op. cit., vol. III, ps. 141 i ss., entre altres.

45. Carlos SECO SERRANO, *Estudio preliminar*, op. cit. (reedició dels *Comentarios...* del marquès de San Felipe), ps. XVIII-XIX.

contribuents i les estructures de poder econòmic i social arrelades a Barcelona. Per començar, les activitats mercantils resulten afavorides en relació amb les industrials. Entre aquestes darreres, l'empresa lliure, més flexible i més incontrolable, és descarregada en detriment dels agremiats. Dins el món de les corporacions, els gremis forts aconsegueixen alterar el repartiment proporcional de les càrregues en perjudici dels més febles. I, finalment, dins de cada corporació, sovint els mestres més importants i rics, els que controlen la institució, desvien les càrregues sobre els seus col·legues menys afortunats.

Totes aquestes desviacions del principi de justícia distributiva, implicades per l'actitud pràctica de la hisenda reial respecte al cadastre, engrandeixen les diferències internes que aixoplugava i emmascarava el règim corporatiu tradicional. Dins el món gremial, produeixen concentracions de recursos que no tenen precedents i que resulten contradictòries amb l'esperit del sistema. Fora d'aquest, estimulen el creixement del sector lliure i la captació per part d'aquest dels recursos generats pel règim corporatiu. Per aquests processos, que configuren un vessant molt important de la història econòmica barcelonina del set-cents, la mera llista de col·legis, gremis i confraries existents a la ciutat deixa de ser (si és que ho havia estat mai) un bon índex de les activitats productives amb importància econòmica.

Això no vol dir, és clar, que els gremis haguessin esdevingut tots econòmicament irrellevants, de cop i pel simple fet de la seva peculiar reinterpretació per part del nou poder polític. Havia quedat, sí, irreversiblement delimitada l'esfera d'influència del principi corporatiu als gremis existents i a algunes altres activitats anàlogues al prototipus artesà. Un ventall cada vegada més extens d'activitats productives, de les més imbricades amb la demanda massiva i amb el comerç exterior de la ciutat, queda definitivament al marge del sistema corporatiu. Però en tot un altre ampli repertori, format per activitats dedicades a satisfer una demanda local o molt especialitzada, els gremis continuen vigents, i no sols fins al final de l'antic règim. Són dos extrems, el de les activitats lliures, quantitativament poc importants però encara destinades a un gran futur, i el de les activitats irreductiblement artesanes, sempre amb poc pes en el balanç global de les activitats econòmiques de la ciutat. Entremig, el gruix dels col·legis i gremis controla activitats tradicionals i ben reglamentades, però que han de respondre a grans increments o a canvis qualitatius de la demanda. Fins ben avançat el segle XVIII la fortuna de Barcelona com a centre de producció depèn, fonamentalment, dels estímuls que recauen sobre aquests oficis i de la resposta que els seus professionals són capaços d'articular.